

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران
مدرسه علمیه کوثر شهرستان قزوین

عنوان

ویژگی‌های فرهنگی عصر ظهور در حیطه حکومت و سیاست

پژوهشگر
طاهره خلیج

پاییز ۱۳۹۵

چکیده

موضوع این تحقیق، «تحلیل ویژگی‌های فرهنگی و سیاسی حکومت امام عصر علیه السلام بر اساس آیات و روایات» است و هدف، آشنایی با ویژگی‌های حکومت مهدوی و آماده‌سازی برای حرکت به سوی بزرگترین امر حیاتی جهان می‌باشد. اهمیت این تحقیق از لحاظ جامع‌گویی مطالب است؛ ابتدا مفهوم فرهنگ و سیاست حکومت مهدوی بیان شده است، سپس در ادامه ویژگی فرهنگی و سیاسی حکومت مهدوی در آیات و روایات مورد بررسی قرار گرفته است که در حکومت مهدوی همه کنش‌ها از درون و بیرون به سوی فضیلت و ارزش‌های الهی است؛ در واقع حکومت ایشان، حکومت خدا و ارزش‌های الهی بر جهان است. هم‌چنین تلاش شده از کتب تفسیری و روایی و کتب تخصصی مهدویت استفاده شود. نوع گردآوری مطالب کتابخانه‌ای بوده و روش توصیفی و تحلیلی را دارد. به نظر می‌رسد که امام مهدی علیه السلام پس از تثبیت و استقرار حکومت خویش، مسائل فرهنگی در کلّ جهان را اصلاح می‌نماید و در بخش سیاست نیز به پیشرفت‌های عظیمی می‌رسد. از این تحقیق می‌توان نتیجه گرفت که هدف از تشکیل حکومت حضرت مهدی علیه السلام، متحد کردن ملّت‌ها و برداشتن دیوار امتیازات و برقرار کردن کلمه واحد است، زیرا همه تأکیدها در حکومت ایشان بر احقاق حقوق بشریت و فلسفه اصلی نهضتشان، نجات مردم است. این تحقیق در چند مبحث کلی پیرامون ویژگی‌های فرهنگی و سیاسی حکومت مهدوی بر اساس آیات و روایات تنظیم شده است.

واژگان کلیدی: فرهنگ مهدوی، سیاست مهدوی، حکومت مهدوی.

مقدمه

تشکیل حکومت واحد جهانی، اندیشه‌ای است که در همه ادیان مطرح بوده و ریشه در ندای فطری انسان‌ها دارد. در طول تاریخ، بشر همواره به دنبال مدینه فاضله و سعادت دنیوی در سایه یک نظام الهی بوده است که قوانین مترقی آن، شرق و غرب عالم را فرا گیرد و سرزمینی به وسعت دنیا را تحت یک حکومت فراگیر و همگانی قرار دهد. بی‌شک چنین حکومتی نیاز به رهبری الهی و کارگزاری معتقد به نظام الهی و حاکمیت اسلام دارد؛ رهبری که بدعت‌ها و سنت‌های ناپسند و ناروا را از بین ببرد و صلح و امنیت واقعی را در تمامی ابعاد پایه‌ریزی نماید.

حکومت حضرت مهدی علیه السلام کامل‌ترین، گسترده‌ترین و پیشرفته‌ترین حکومت‌هاست، حکومتی که همگانی و جهانی است و تمام شؤون و جوانب زندگی انسان را شامل می‌شود. از آنجا که هدف از تدوین این تحقیق فقط آگاهی خوانندگان نبوده، بلکه آماده‌سازی آن‌ها برای حرکت به سوی بزرگترین امر حیاتی جهان نیز مطمح نظر بوده است، لازمه‌اش این بود که ابتدا مفاهیم بیان شود و حکومت مهدوی در آیات و روایات بررسی شود تا همگان بدانند که همه زمین و آسمان تحت سیطره‌ی قدرت شگفت‌انگیز خاندان وحی است و گشایش و نجات در صورتی تحقق می‌یابد و نظم و سامان پیدا می‌کند که برای اولیای خدا فرج واقع شود. در ادامه ویژگی‌های فرهنگی و سیاسی حکومت مهدوی از منظر آیات و روایات مورد بحث واقع می‌شود، هرچند آشنایی با عصر درخشان ظهور و شناسایی ویژگی‌های آن روزگار، تا هنگامی که با چشم دیده نشود قابل توصیف کامل و شایسته نخواهد بود، ولی با این همه به شرح نکته‌های مهمی که از سخنان خاندان وحی به دست می‌آید، پرداخته می‌شود. در این تحقیق تلاش شده از منابع دست اول و معتبر استفاده شود و به خاطر فهم و ادای حق مطلب، مطالب برخی به طور اجمالی و برخی به طور تفصیل بیان شده است، لذا این تحقیق در چند مبحث تنظیم شده است.

امید است تحقیق مذکور، مورد قبول بارگاه حضرت حق و حضرت ولی عصر ارواحنا له الفداء واقع گردد.

«و من الله التوفیق»

۱. مفهوم فرهنگ مهدوی و اهمیت آن

فرهنگ، مجموعه‌ای از نگرش‌ها، ارزش‌ها، هنجارها، رسوم، سنت‌ها، شعایر و اعمال خاص پذیرفته شده در یک جامعه را در بر می‌گیرد؛ از این رو، فرهنگ مهدویت نیز به مجموعه‌ای از نگرش‌ها و ارزش‌ها و هنجارهای مربوط به ظهور منجی موعود از سلاله پاک پیامبر اسلام ﷺ اطلاق می‌شود. بنابراین، فرهنگ مهدویت ریشه در تاریخ بشر دارد. تمامی ادیان الهی از همان آغاز، منادی ظهور منجی موعود بوده‌اند. از آن جا که نگرش ادیان به تاریخ، تحوّل‌ی خطی و سرانجامی نیک برای انسان و جهان و تحقق وعده الهی بوده است، پیامبران آسمانی همواره از فرا رسیدن عصر طلایی خبر داده‌اند که تحقق‌بخش وعده الهی باشد. در اسلام نیز آموزه مهدویت و به تبع آن، فرهنگ شکل گرفته بر اساس آن قدمتی هم‌پای ظهور اسلام دارد. مؤمنان همواره به فرا رسیدن چنین عصری بشارت داده می‌شوند، پس محور اساسی فرهنگ مهدوی را می‌توان تحقق فرج و ظهور منجی موعود دانست.^۱

در رابطه با اهمیت فرهنگ مهدوی می‌توان چنین بیان کرد که فرهنگ مهدوی را می‌توان در هویت‌بخشی به فرد و جامعه دانست؛ جامعه‌ای که به آینده اعتقاد دارد و بر آن باور است که عصری دگر فرا خواهد رسید که با وضع موجود تفاوت دارد و از نقص‌ها برکنار و مدینه فاضله است، زندگی امروز خود را نیز می‌توان بر اساس مدل کامل سامان دهد. او الگویی از وضع مطلوب دارد و همواره موقعیت و منزلت خود را با آن می‌سنجد. در مکتب شیعی، امام هویت‌بخش است و شخص را از جامعه و عصر جاهلی جدا می‌سازد؛ در زمانه ما نیز که امام ما همان مهدی موعود ﷺ است نه جدا از وجود ما، بلکه بخشی از هویت ما شیعیان است. هرگونه غفلت از او، غفلت از خویشتن خودمان خواهد بود، از این رو فرهنگ مهدویت در جامعه شیعی از آن روی اهمیت دارد که هویت‌بخش و کانون زندگی ماست، پس هویت‌بخشی، اهمیتی ذاتی دارد و مقوم و سازنده وجود ماست.^۲

۱. غلام‌رضا، بهروز‌لک، سیاست و مهدویت، چاپ دوم، قم، انتشارات مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۸، ص ۵۳.

۲. همان، ص ۵۶.

۲. مفهوم سیاست در حکومت مهدوی

اولین بحث در مورد سیاست، تبیین مفهومی آن است. سیاست چیست؟ این پرسش از آن جهت اهمیت دارد که اگر مباحث سیاسی حکومت مهدوی را بخواهیم بشناسیم، ابتدا باید سیاست را تعریف کنیم.

سیاست به مفهوم عام عبارت است از: «اداره و سرپرستی نظری و عملی مجموعه‌ی امور ارتباطی، فرهنگی و اقتصادی در جهت وصول به اهدافی که رشد اجتماعی را محقق می‌سازد.» با این تعریف عناصر و لوازم زیر در تعریف سیاست قابل ذکر است:

الف- توجه اصلی سیاست به موضوع اداره و سرپرستی است که مستلزم تنظیم و اعمال اراده و قدرت در ساماندهی امور می‌باشد، البته با این توضیح که سرپرستی هر امری طی سه مرحله انجام می‌پذیرد؛ مرحله تعیین، تنظیم، اجرای امور، که سیاست با این نگرش و به معنای عام هر سه مرحله را شامل می‌شود.

ب- امور جامعه در سه دسته بزرگ ارتباطی، فرهنگی، اقتصادی طبقه‌بندی می‌شوند و سیاست در معنای عام، عهده‌دار اداره‌ی تمامی این امور است.

ج- جامعه‌ای که به صورت نظام در نظر گرفته می‌شود دارای هدف نهایی بوده که نتیجه ترکیب هدف‌های مختلف است.

د- هر جامعه‌ای در پی رشد و تعالی است و نتیجه‌ی سیاست، توسعه بستر رشد و ایجاد زمینه‌های تعالی جامعه است.

امام خمینی رحمته‌الله در تعریف سیاست می‌فرمایند:

«سیاست این است که جامعه را هدایت کند و راه برد، تمام مصالح جامعه را در نظر بگیرد و تمام ابعاد انسان و جامعه را در نظر بگیرد و این‌ها را هدایت کند به طرف آن چیزی که صلاحشان است، صلاح ملت

۱۳- شکست تمامی ادیان و حاکمیت دین اسلام

«هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ»^۱ او کسی

است که فرستاده‌ی خود را با هدایت و دین حق فرستاده است تا او را بر همه‌ی ادیان غالب سازد
هرچند مشرکان کراهت داشته باشند.»

پیام‌ها:

۱. تعلق اراده الهی بر غلبه دادن دین اسلام بر دیگر ادیان، به رغم ناخرسندی مشرکان.

۲. شرک‌ستیزی از مشخصه‌های بارز و اصلی اسلام.

۳. تاریخ آینده، شاهد شکست تمامی ادیان و پیروزی و حاکمیت دین اسلام خواهد بود.^۲

توضیح: تعبیر به «أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ» به منزله رمز پیروزی و غلبه اسلام است، زیرا در طبیعت هدایت و دین حق این پیروزی نهفته است. اسلام و قرآن نور الهی است و نور هر جا باشد آثار خود را نشان می‌دهد و مایه پیروزی است و کراهت مشرکان و کافران نمی‌تواند سدی در این راه ایجاد کند. جالب این که این آیه با مختصر تفاوتی سه بار در قرآن مجید آمده، یک بار در سوره توبه (آیه ۳۳) و یک بار در سوره فتح (آیه ۲۸) و یک بار هم در همین سوره (صف). ولی نباید فراموش کرد این تکرار و تأکید زمانی بود که هنوز اسلام در جزیره عربستان جا نیفتاده بود، تا چه رسد به نقاط دیگر جهان، اما قرآن در همان وقت مؤکداً روی این مسأله تکیه کرد و حوادث آینده، صدق این پیشگویی بزرگ را ثابت نمود و سرانجام اسلام هم از نظر پیشرفت عملی بر مذاهب دیگر غالب شد و دشمنان را از قسمت‌های وسیعی از جهان عقب زد و جای آن‌ها را گرفت و هم‌اکنون نیز در حال

۱. سوره صف (۶۱)، آیه ۹.

۲. اکبر، هاشمی رفسنجانی، همان کتاب، ج ۱۹، ص ۲۰.

پیشروی است. البته مرحله نهایی این پیشرفت به عقیده‌ها با ظهور حضرت مهدی (ارواحنا فداه) تحقق می‌یابد که این آیات خود دلیلی بر آن ظهور عظیم است.^۱

از امام صادق (علیه السلام) روایت شده که:

«محمّد بن العباس ... عن ابي بصير قال: سألتُ أبا عبد الله (علیه السلام) عَنْ قَوْلِهِ [قول الله] عزّوجلّ في كتابه [هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ] فقال هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ: وَ اللهُ مَا نَزَلَ تَأْوِيلُهَا بَعْدُ، قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ حَتَّى يَنْزَلَ تَأْوِيلُهَا؟ قال: حَتَّى يَقُومَ الْقَائِمُ (علیه السلام) إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى، فَإِذَا خَرَجَ الْقَائِمُ لَمْ يَبْقَ كَافِرٌ أَوْ [وَلَا] مُشْرِكٌ إِلَّا كَرِهَ خُرُوجَهُ حَتَّى لَوْ أَنَّ كَافِرًا أَوْ مُشْرِكًا فِي بَطْنِ صَخْرَةٍ لَقَالَتِ الصَّخْرَةُ يَا مُؤْمِنُ فِي بَطْنِي كَافِرٌ أَوْ مُشْرِكٌ فَأَقْتُلْهُ، فَيُجِيبُهُ فَيَقْتُلُهُ؛ مُحَمَّدٌ بْنُ عَبَّاسٍ ... از ابوبصير که گفت: از حضرت ابوعبدالله امام صادق (علیه السلام) درباره‌ی فرموده خدا عزّوجلّ در کتابش «اوست خداوندی که رسول خویش را به هدایت و دین حق فرستاد تا او را بر همه‌ی دین غلبه دهد هرچند که مشرکان اکراه دارند» پرسیدم. فرمود: به خدا سوگند هنوز تأویلش نازل نشده، عرضه داشتم: فدایت شوم کی تأویل آن نازل می‌شود؟ فرمود: تا آنگاه که قائم (علیه السلام) به خواست خدای تعالی بپا خیزد، پس چون حضرت قائم (علیه السلام) خروج نماید، هیچ کافر یا مشرکی نماند مگر این که خروج آن حضرت را اکراه دارد، به طوری که اگر کافر یا مشرکی در دل سنگی پنهان باشد هر آینه آن سنگ خواهد گفت: ای مؤمن در دل من کافر یا مشرکی است پس تو او را بکش، پس مؤمن می‌آید و او را به قتل می‌رساند.»^۲

۱. ناصر، مکارم شیرازی و دیگران، همان کتاب، ج ۲۴، ص ۸۴.

۲. سید هاشم، حسینی بحرانی، همان کتاب، ص ۳۸۳.

نتیجه‌گیری

قبل از ظهور حضرت مهدی علیه السلام در بین مردم اختلافات فراوانی وجود دارد، به طوری که ظلم و ستم در جهان بیداد می‌کند.

ولی با ظهور منجی و تشکیل جامعه عدل الهی، همه چیز دگرگون می‌شود. امام پس از فتح جهان و استقرار حکومت خویش، اولین اقدامی که انجام می‌دهد، یک ساختار نظام سیاسی تشکیل می‌دهد تا کلّ جهان را تحت سلطه خویش قرار دهد؛ آن‌گاه با محور قرار دادن «دین اسلام» تربیت و اخلاق اجتماعی را تغییر می‌دهد، زیرا فرهنگ مهدوی انسان‌ها را بر مبنای تربیت اصیل اسلامی پرورش می‌دهد و عملکرد افراد در آن منطبق با هنجارها و ارزش‌های اسلامی است، به طوری که دین مایه نجات و رستگاری انسان‌ها می‌شود. بر این اساس، مهم‌ترین اقدامات دولت مهدوی، وحدت دین، احیای کتاب و سنت، احیا و گسترش امر به معروف و نهی از منکر، اجرای حدود الهی و محوریت قرآن می‌باشد و یک انقلاب عظیم فرهنگی رخ می‌دهد که مردم را به دو سو، از طرفی، در زمینه علوم و دانش‌ها که موردنیاز یک جامعه سالم است و از طرف دیگر در زمینه آگاهی به اصول یک زندگی صحیح انسانی آمیخته با ایمان سوق می‌دهد و در بخش سیاست امام عدالت را در تمام زمینه‌ها تأمین می‌کند، زیرا در آن روز هم فاعلیت فاعل تام است و هم قابلیت محل، تکمیل شده است و شعار اصلی در حکومت ایشان، اجرای عدالت در همه بخش‌های سیاسی، اجتماعی، قضایی و ... است.

«و السلام»

فهرست منابع

* قرآن کریم.

- ۱- آلوسی، محمد بن عبدالله، روح المعانی فی التفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی، ج ۹، چاپ چهارم، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۳۶۳.
- ۲- ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمه، علی اکبر غفاری، ج ۲، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۹۵ هـ.ق.
- ۳- ابن کثیر، اسماعیل بن عمر، تفسیر ابن کثیر، ج ۲، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۷ ق.
- ۴- بهروزلک، غلامرضا، سیاست و مهدویت، چاپ دوم، قم، انتشارات مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۸.
- ۵- حرّ عاملی، محمد بن حسن، اثباه الهداه (بالنصوص و المعجزات من الامام)، احمد جنتی، ج ۶، چاپ سوم، قم، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۶۶.
- ۶- حسینی بحرانی، هاشم، سیمای حضرت مهدی علیه السلام در قرآن، مهدی حائری قزوینی، چاپ سوم، تهران، نشر آفاق، ۱۳۷۶.
- ۷- حکانی، عبیدالله بن عبدالله، شواهد التنزیل القواعد التفضیل فی الآیات النازله فی اهل بیت علیهم السلام، محمدباقر محمودی، ج ۱، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۹.
- ۸- خمینی، روح الله، صحیفه نور، ج ۱۳-۵، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۰.
- ۹- طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، محمدباقر موسوی همدانی، ج ۲۴-۱۵-۱۹، قم، انتشارات اسلامی، بی تا.

- ۱۰- طبرسی، ابوعلی مفضل بن حسن، **مجمع البیان**، علی کرمی، ج ۱۲، چاپ اول، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰.
- ۱۱- قرطبی، ابی عبدالله محمد بن انصاری، **تفسیر قرطبی**، ج ۷، چاپ دوم، تهران، ناصر خسرو، بی تا.
- ۱۲- مالکی، ابن صباغ، **فصول المهمه فی المعرفه الاحول الاثمه**، نجف، مطبعه العدل، بی تا.
- ۱۳- مکارم شیرازی و دیگران، ناصر، **تفسیر نمونه**، ج ۷-۹-۱۶-۱۷-۲۲-۲۳-۲۴-۲۷، چاپ سی و یکم، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۱.
- ۱۴- میرمحمدی زرنندی، ابوالفضل، **تفسیر بلاغ**، ج ۳، چاپ سی و یکم، تهران، انتشارات چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۶.
- ۱۵- هاشمی رفسنجانی، اکبر، **تفسیر راهنما**، ج ۶-۷-۱۱-۱۳-۱۴-۱۷-۱۸-۱۹-۲۰، چاپ دوم، قم، انتشارات بوستان کتاب، ۱۳۸۶.